

Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da Ulusal Varlık Fonları Ekonomik Sorunların Çözümünde Kullanılabilir mi?

Ulusal Varlık Fonları (UVF) bir ulusal tasarruf ve yatırım mekanizması olarak düşünülebilir. Bu fonlar reel ve finansal varlıklar içerebilirler. Tarihsel bir perspektiften bakıldığında temel olarak enerji ürünleri başta olmak üzere emtia ihracat gelirleri, bütçe fazlaları, emeklilik fonları fazlaları ve resmî rezervler ile oluşturuldukları görülmektedir.

Harun ÖZTÜRKLER

Varlık fonlarını, *ulusal varlık fonları* ve *özel varlık fonları* olarak iki ana gruba ayırabiliriz. Bu yazının amacı ulusal varlık fonu kavramını kısaca açıklamak ve Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da (OKA) ulusal varlık fonlarını tanıtmak ve bölgede bu fonların ekonomik sorunların çözümünde kullanılıp kullanılmayacağını tartışmaktır.

Ulusal Varlık Fonu Nedir?

Ulusal Varlık Fonları (UVF) bir ulusal tasarruf ve yatırım mekanizması olarak düşünülebilir. Bu fonlar reel ve finansal varlıklar içerebilirler. Tarihsel bir perspektiften bakıldığında temel olarak enerji ürünleri başta olmak üzere emtia ihracat gelirleri, bütçe fazlaları, emeklilik fonları fazlaları ve resmî rezervler ile oluşturuldukları görülmektedir. Bu fonların kuruluşlarının geçen yüzyılın ikinci yarısı ile yoğunlaştığını görüyoruz. UVF'lerin kuruluş amaçları çoğunlukla fonlama biçimlerini de belirlemektedir. Örneğin, enerji ürünleri ve diğer doğal kaynakların ihracatı ve birikmiş döviz gelirleriyle kurulan fonların amacının ulusal varlıkların gelecek kuşaklarla paylaşmak olduğu ileri sürülmektedir. Öte yandan,

özellikle doğal kaynak ihracat gelirlerinin gayrisafi yurtiçi hasılanın (GSYH) ve hükümet gelirlerinin büyük bir bölümünü oluşturduğu ve bu kaynakların uluslararası fiyatlarının değişkenlik göstermesi nedeniyle hem GSYH'de hem de hükümet gelirlerinde büyük dalgalanmaların ortaya çıktığı ülkelerde bu fonlar bir *istikrar sağlama* aracı işlevi görmektedir. Bu fonlar ülkelerin döviz rezervlerinin verimli/karlı bir biçimde yönetilmesi amacıyla da oluşturulabilmektedir. Bir UVF Türkiye gibi ülkelerde ulusal tasarrufların ulusal yatırımları finanse edecek düzeyde olmaması durumunda uluslararası kaynak tedarik etmek ve tedarik edilen kaynakların alt yapı ve üretken yatırımlara kanalize edilmesi sürecini yönetmek amacıyla da oluşturulabilir.

Ulusal Varlık Fonları Enstitüsü (UVFE) verilerine göre, ulusal varlık fonlarının değeri 2016 yılı sonu itibarıyla 7,4 trilyon dolardır. En büyük varlık fonu ise Norveç'in Hükümet Emeklilik Fonudur. Bu fonun varlık değeri 871 milyar dolar olup varlık kaynağı petrol gelirleridir. Ayrıca UVFE'de Linaburg ve Maduell tarafından 2008 yılında geliştirilen ve 1 ile 10 arasında

değer alan açıklık indeksine göre bu fonun açıklık derecesi 10'dur. Buna karşın OKA'da en büyük UVF, 1976 yılında kurulan Abu Dabi Yatırım Fonudur. Petrol gelirleri kaynağına dayanan fonun değeri 782 milyar dolardır. Bu fonun açıklık indeksi 6'dır. UVFE verilerine göre bölgedeki en eski fon Suudi Arabistan (SA) Merkez Bankası Döviz Varlıkları Fonudur. 1952 yılında kurulan fonun kaynağı petrol gelirleri olup değeri 576 milyar dolardır. Ancak bu fonun açıklık endeksi değeri 4'dür. 1953 yılında ihdas edilen Kuveyt Yatırım Fonunun değeri 592 milyar dolar olup açıklık indeksi 6'dır. Bölgedeki 10 milyar doların üstündeki varlık fonlarını, değeri, kuruluş yılı ve açıklık indeksine göre şöyle sıralayabiliriz: Katar Yatırım Fonu, 335 milyar dolar, 2000, 5; Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) Dubai Yatırım Fonu, 201 milyar dolar, 2006, 5; SA Kamu Yatırım Fonu, 160 milyar dolar, 2008, 4; BAE Mübadele Yatırım Fonu, 125 milyar dolar, 2002, 10; BAE Abu Dabi Yatırım Konseyi Fonu, 110 milyar dolar, 2007, açıklık indeks değeri mevcut değil; Libya Yatırım Fonu, 66 milyar dolar, 2006, 1; İran Ulusal Kalkınma Fonu, 62 milyar

dolar, 2011, 5; Umman Devlet Genel Rezerv Fonu, 34 milyar dolar, 4; BAE Emirlikler Yatırım Fonu, 34 milyar dolar, 2007, 3; Cezayir Gelir Regülasyon Fonu, 27 milyar dolar, 2000, 1 ve Bahreyn Mumtalakat Holding Fonu, 11 milyar dolar, 10.

Dünya Bankası verilerine göre OKA bölgesinin GSYH'si 2016 yılı için yaklaşık olarak 3.5 trilyon dolardır. Bu verilerden yola çıkarak OKA bölgesinde varlık fonlarının GSYH değerinin 2 katına ulaştığını görüyoruz. Fonların açıklık indekslerinin dünya ortalamasının önemli ölçüde gerisinde olması bu fonların verimli yönetilip yönetilmediğine ilişkin kuşku yaratmasına karşın, fonların ulaştığı düzeyin bölgedeki bir çok sosyo-ekonomik ve politik sorunun çözümüne büyük bir katkı verebileceğini ileri sürebiliriz.

Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da Ekonomik Sorunlar

Bölge ülkelerini *enerji kaynağı zengin ve görece gelişmiş ülkeler ve az gelişmiş ülkeler* olarak iki gruba ayırmak olanaklıdır. Bölgenin gelişmiş ülkelerinin kısa dönemde önemli bir problemi, petrol fiyatlarındaki dalgalanmanın ihracat ve bütçe gelirlerinde, dolayısıyla GSYH ve kişi başına GSYH'de büyük dalgalanmaya yol açması ve hükümetin vatandaşlara sunduğu hizmetlerin miktar ve niteliğinin önemli ölçüde azalmasına neden olmasıdır. Uzun dönemde ise bu ülkeler, ekonomilerini çeşitlendirmek başta olmak üzere, sağlık ve eğitim gibi insan sermayesi yatırımları ve giderek artan işsizlik, özellikle de genç işsizlik ve bu sürecin yarattığı radikalleşme sorunu gibi ağır sorunlarla yüz yüzedirler.

Bölgenin az gelişmiş ülkelerinin ise kısa dönemde vatandaşların temel ihtiyaçlarını karşılamaları ve uzun dönemde kalkınma sorunlarını çözmeleri bir zorunluluktur.

Dünya Bankası verilerine göre, 2016 yılı sonu itibarıyla OKA'da işsizlik oranı dünya ortalaması olan %5.3'ün iki katından daha çok olup %11.3 düzeyindedir. Genç işsizlik oranında durum daha kötüdür; dünyada genç işsizlik oranı %14 iken OKA'da %30.4 düzeyindedir. Gelir dağılımına ilişkin veriler mevcut olmamakla birlikte, OKA'nın dünyada gelir dağılımının en bozuk olduğu bölgeler arasında olduğu tahmin edilmektedir. Sağlık harcamalarının dünya GSYH'si içindeki payı %9.9 iken, OKA'da sağlık harcamalarının bölge GSYH'sine oranı yalnızca %5.3'tür. Dünyada nüfus artış oranı %1.2 iken, OKA %1.9 ile dünyada en yüksek nüfus artışına sahip bölgedir. Böylesine yüksek nüfus artışı ise sözü edilen ekonomik sorunları derinleştirmekte ve çözümlerini güçleştirmektedir. Öte yandan, OKA'da ekonomik kalkınma, işsizlik oranını düşürme, kişi başına gelir düzeyini yükseltmek için büyük miktarlarda yatırımlara ihtiyaç varken, OKA'da gayrisafi sabit sermaye yatırımlarının bölge GSYH'sine oranı %27.3 ile Asya ve Pasifik ülkelerinin önemli ölçüde gerisindedir. Buna karşın, Türkiye de dahil olmak üzere bir çok gelişmekte olan ülkede temel sorun yatırımları karşılayacak düzeyde tasarruf yapamamak iken OKA'da tasarruf fazlası söz konusudur; bölgede gayrisafi tasarrufların GSYH'ye oranı %36.9 düzeyindedir.

Özetle, OKA'da ulusal yatırım fonlarının kaynağını enerji kaynaklarının ihracatından elde edilen

Bir UVF Türkiye gibi ülkelerde ulusal tasarrufların ulusal yatırımları finanse edecek düzeyde olmaması durumunda uluslararası kaynak tedarik etmek ve tedarik edilen kaynakların alt yapı ve üretken yatırımlara kanalize edilmesi sürecini yönetmek amacıyla da oluşturulabilir.

gelir oluşturmaktadır. Bu fonların amaçlarından birisi bu ülkelerin doğal kaynaklarının yarattığı geliri gelecek kuşaklar ile paylaşmaktır. Buna karşın bölgede ülkelerin, ekonomilerini çeşitlendirme, sanayi alt yapılarını oluşturma, işsizliği azaltma, eğitim düzeyini yükseltme, gelir dağılımı sorununu azaltma gibi derin sosyo-ekonomik ve politik sonuçları olan sorunları söz konusudur. OKA ülkelerinde dünyanın bir çok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkesinin aksine tasarruf fazlası söz konusudur ve ulusal yatırım fonları bölge GSYH'sinin iki katı düzeyindedir. Bu fonlar dünyanın gelişmiş ülkelerindeki finansal piyasalar aracılığı ile bu ülkelerdeki tüketim ve yatırımları finanse etmek yerine, bölgenin hem uzun dönemli kalkınma sürecinde hem de kısa dönemli sosyo-ekonomik sorunlarının çözümünde kullanılmalıdır. ○

ORSAM Ortadoğu Ekonomileri Danışmanı, Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi